

МОНТЕСК'Є (Montesquieu) Шарль Луї (Шарль Луї де Секонда, барон де Ла Бред і де Монтеск'є; 18.I 1689, замок Ла Бред поблиш. м. Бордо — 10.II 1755, Париж) — франц. юрист, політ. мислитель, письменник. Один з основоположників бурж.

Ш. Л. Монтеск'є.

лібералізму. Закін. 1705 катол. колеж, після чого повернувся до родин. замку і зайнявся самостійним вивченням юриспруденції. 1705—08 вивчав право в ун-ті м. Бордо, отримав ступінь бакалавра і ліценціата. 1708 прийнятий до адвокатури. 1716 Шарль Луї де Секонда прийняв прізвище Монтеск'є від свого дядька, який заповів йому все своє майно і посаду президента Бордоського парламенту (суду).

Зайнявши цю посаду, М. швидко переконався у нездатності судів ефективно протидіяти диктату корол. влади і втратив інтерес до своїх служб. обов'язків. У Бордо М. проводив природничі дослідження, про результати яких зробив кілька доповідей у місц. наук. т-ві.

Свої соціально-філос. погляди М. виклав у філос.-епістоляр. романі «Перські листи» (вийшов друком анонімно 1721 в Нідерландах). У творі в гостросатир. формі зображено політ. порядки абсолютист. Франції. Незважаючи на заборону, книга витримала 8 видань у перший же рік. Після визнання М. свого авторства до нього прийшла літ. слава, а разом з нею — і репутація вільнодумця. Критика правління Людовіка XIV відвела від М. загрозу репресій в епоху регентства. М. переїхав до Парижа, де став активним членом клубу «Антресоль», гол. завданням якого було вивчення політ. наук. У цей час М. відвідує світські салони і заручається покровительством

впливових аристократок. 1728 М. обрано членом Франц. академії.

Склавши з себе суддівські обов'язки, М. відбув у 3-річну подорож по Європі: жив в Англії, відвідав Австрію, Італію, Нідерланди, Швейцарію і кілька нім. князівств з метою вивчення звичаїв, зак-ва і політ. установ цих країн. 1731 повернувся на батьківщину. Відтоді жив переважно у своєму замку, де напружено працював над соціально-філос. трактатом. Історіогр. вступ до нього опубл. 1734 під назвою «Роздуми про причини величч і падіння римлян». Сам трактат, названий «Про дух законів, або Зв'язок, який закони повинні мати зі структурою кожного уряду, звичаями, кліматом, релігією, комерцією і т. ін.», видано 1748. У 1754, одержавши звістку про арешт професора Ла Бомеля, який одним з перших виступив на захист його трактату, М. поїхав до Парижа, де домогся звільнення професора. Але в Парижі М. застудився, захворів на запалення легенів і невдовзі помер.

Філос. позиції М. були перехідними від деїзму до метафіз. матеріалізму. Він різко критикував теологію і церкву, хоча й визнавав роль релігії у підтриманні сусп. моралі. Будучи прихильником теорії природ. права, М., на відміну від теоретиків раціоналіст. концепцій, вважав неможливим побудувати на цій теорії універс. систему сусп. законів, оскільки умови існування різних народів неоднакові. Відповідно до теорії сусп. договору М. доводив, що д-ва є не продуктом Божої волі, а результатом свідомої діяльності людей. Д-ва виникає на певній стадії розвитку людського сусп-ва. Першим ступенем цього розвитку є природ. стан, за якого люди мирно живуть у сім'ї. Дослідженню такого природ. стану М. присвятив «Загальний трактат про обов'язки» (1725).

Д-ва, на думку М., з'являється тоді, коли стан війни, що виникає у сусп-ві, не може бути припинено без насильства. Осн. мета д-ви — вгамувати суперечності, що виникають між людьми в сусп-ві, і спрямувати їх у річище правової форми розв'язання спорів між приват. особами, використовуючи спільну силу лише в тих випадках, коли окр. індивіди не бажають коритися встановленому правопорядку. Незважаючи на те, що д-ва виникає із стану війни, передумовою утворення д-ви є згода всіх людей стати її гр-нами. Сусп. договір, за концепцією М., є не угодою, а лише передачею народом влади правителям, при цьому народ тільки делегує свою владу. Він може без згоди правителів змінити форму правління, якщо правителі зловживають одержаною владою і правлять тиранічно. У своїй осн. праці «Про дух законів» М. ставив завдання збагнути причини існування різних форм сусп-ва, не вдаючись до посилок на Боже провидіння і водночас з'ясовуючи певну необхідність природного характеру. Він намагався по-

яснити сусп-во як певну цілісність і відмовлявся від поверхового погляду на нього як на мех. агрегат індивідів та інститутів. Проблеми форми правління М. вирішував у тісному зв'язку з теорією факторів сусп. розвитку. Моральні і фіз. фактори в їх сукупності безпосередньо впливають на природу і принципи різних форм правління. Особливого значення М. надавав геогр. факторам. Будучи одним з основоположників геогр. напрямку в соціології, М. підкреслював, разом з тим, роль сусп. середовища, яке збігається у нього з поняттям політ. ладу і зак-ва. Гол. теор. проблема його соціальної філософії — об'єктивна детермінованість «законодавств», специфічних для респ., монарх. і деспот. правління. М. назвав цю детермінованість «духом законів» і визначив її як сукупність відношень, в яких перебувають закони певної країни, а також її клімат, ґрунт і рельєф, звички, традиції і реліг. вірування, чисельність, матеріальну забезпеченість і екон. діяльність населення, цілі законодавця, характер існуючої політ. влади, наявний «порядок речей» у цілому. М. вважав, що всі ці відношення обумовлюють закони, які встановлюються у д-ві. М. докладно розробив теорію поділу влади, висунуту у 18 ст. англ. філософом Дж. Локком. Наполягав на тому, що не лише в монархії, а й в республіці не може бути політ. свободи без поділу влади на законод., викон. і судову, кожна з яких має здійснюватися особливими органами, які при виконанні своїх функцій є незалежними одна від одної. За М., слід розділити «владу, що створює закони, владу, що виконує постанови загальнодержавного характеру, і владу судити злочини чи позови приватних осіб». Лише при дотриманні цих умов «можливий такий державний лад, за якого нікого не змушуватимуть робити те, до чого його не зобов'язує закон, і не робити того, що закон йому дозволяє».

В концепції М. право, зак-во і д-ва взаємозумовлені і взаємопов'язані. Право в політ. сусп-ві існує у тому випадку, коли його сформульовано у вигляді позит. законів д-ви і коли воно реалізується за допомогою примус. дій її органів. У свою чергу, зак-во буде правом лише тоді, коли законодавець виділить справедливе право з численних закономір. відносин між людьми і сформулює його у вигляді позит. законів д-ви. Автор епікурейських поем у прозі («Книдський храм», 1725; «Подорож у Пафос», 1727) і естет. трактатів («Ессе про смак у творах природи і мистецтва», 1753).

Тв.: Избр. произведения. М., 1955.

Лит.: Баскин М. П. Монтескье. М., 1975; Азаркин Н. М. Монтескье. М., 1988. В. І. Тимошенко.